

**Uchwała Nr V/81/2019
Rady Miejskiej Śmigła
z dnia 31 stycznia 2019 r.**

**w sprawie: przyjęcia Programu Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel
na lata 2019-2021**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), art. 176 pkt 1, art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 998 ze zm.), Rada Miejska Śmigła uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Program Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel na lata 2019-2021, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Śmigła.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

**Przewodniczący
Rady Miejskiej Śmigła
/-/ Wiesław Kasperski**

Uzasadnienie
do Uchwały Nr V/81/2019
Rady Miejskiej Śmigła
z dnia 31 stycznia 2019 r.

**w sprawie: przyjęcia Programu Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel
na lata 2019-2021**

Ustawa z dnia 09 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zobowiązuje gminy do opracowania i realizacji gminnych programów wspierania rodziny. Zgodnie z ustawą programy opracowuje się na okresy trzyletnie.

Rodzina jest instytucją ogólnoludzką, spotykaną we wszystkich epokach i kulturach, stanowi najmniejszą, a jednocześnie najważniejszą i podstawową komórkę każdego społeczeństwa. Jest podstawowym środowiskiem życia i wychowania młodego pokolenia. Rodzina jest znaczącym środowiskiem wychowawczym, ma fundamentalne znaczenie dla prawidłowego rozwoju jednostki a pośrednio społeczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że w interesie samorządów i społeczności lokalnych jest budowanie oparcia dla rodzin i kreowanie warunków do optymalnego rozwoju dziecka oraz zaspokojenia jego potrzeb emocjonalnych, rozwojowych i bytowych.

Założeniem Programu Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel na lata 2019-2021 jest praca z rodziną przeżywającą trudności w ramach spójnego systemu, ze szczególnym uwzględnieniem roli asystenta rodziny, specjalistycznego poradnictwa, pracy socjalnej. Program zakłada organizację czasu wolnego dzieciom z rodzin przeżywających trudności, udzielanie świadczeń socjalnych, a także finansowanie kosztów opieki zastępczej i instytucjonalnej. Ponadto podkreśla się potrzebę współpracy służb zaangażowanych w działania na rzecz rodziny oraz podnoszenie umiejętności i kwalifikacji specjalistów.

Program opracowany został przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu.

**Załącznik
do Uchwały Nr V/81/2019
Rady Miejskiej Śmigła
z dnia 31 stycznia 2019 r.**

**PROGRAM WSPIERANIA RODZIN
Z GMINY ŚMIGIEL NA LATA 2019-2021**

I. Wprowadzenie

Rodzina jest naturalnym środowiskiem rozwoju i źródłem bezpieczeństwa jej członków. Rodzina jest ważna przede wszystkim dla dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych. Dla dobra wszystkich członków rodziny, a także dla dobra społeczności lokalnej, systemowe wspieranie rodzin przeżywających trudności i borykających się z dysfunkcjami jest konieczne.

Każde dziecko do prawidłowego rozwoju potrzebuje rodziny, która otacza je miłością, zapewnia poczucie bezpieczeństwa i zaspokaja jego potrzeby. Z punktu widzenia potrzeb dziecka naturalna rodzina jest podstawowym środowiskiem zapewnienia bezpieczeństwa emocjonalnego, jest naturalnym środowiskiem wychowawczym, w którym główny element stanowią interakcje zachodzące między jej członkami. Rodzina w sposób świadomy i nieświadomy oddziałuje na osobowość dziecka, przekazuje mu swój system wartości, tradycje, poglądy, ukierunkowuje jego aktywność i postępowanie na całe życie. Naturalna rodzina jest najbardziej stabilnym punktem odniesienia w doświadczeniu dziecka a jej prawidłowe funkcjonowanie daje podstawy prawidłowego rozwoju.

Dlatego, jeśli w funkcjonowaniu rodziny pojawiają się dysfunkcje, instytucje i służby zobligowane do wspierania rodziny zobowiązane są do podjęcia na jej rzecz odpowiednich działań. Problemy występujące w rodzinie często są złożone i wymagają interdyscyplinarnych rozwiązań. Choroba alkoholowa, przemoc w rodzinie, niewydolność w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych, to główne problemy dezorganizujące życie rodzin, którym często towarzyszy również problem ubóstwa, czy długotrwałego bezrobocia. Dlatego rodziny dysfunkcyjne wymagają stałego monitorowania przez pracowników socjalnych, pedagogów szkolnych, pracowników przychodni medycznych, policji, kuratorów sądowych i przedstawicieli innych instytucji, które mają kontakt z rodziną oraz podejmowania działań na rzecz rodziny w oparciu o sprecyzowany plan działania.

Organizując różnorodne formy wsparcia na rzecz rodziny wieloprobemowej, należy doceniać i konsekwentnie realizować zasadę podstawowej roli opiekuńczej i wychowawczej rodziny w rozwoju dziecka. Zamiast zastępować rodzinę w jej funkcji opiekuńczo – wychowawczej, należy ją wspierać i wspomagać tak, aby przywrócić prawidłowe funkcjonowanie. Stąd też, założeniem niniejszego Programu jest wsparcie rodziny naturalnej już na etapie, kiedy pojawiają się problemy.

Główne założenia Programu obejmują pomoc rodzinom poprzez przydzielenie asystenta rodziny, specjalistyczne poradnictwo, organizację czasu wolnego dzieciom z rodzin przeżywających trudności, pracę socjalną oraz udzielanie świadczeń socjalnych, a także finansowanie kosztów opieki zastępczej i instytucjonalnej. Program podkreśla potrzebę współpracy służb zaangażowanych w działania na rzecz rodziny oraz podnoszenie umiejętności i kwalifikacji specjalistów.

Niniejszy Program Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel na lata 2019-2021 stanowi realizację

dyspozycji ustawowej i jest spójny ze Strategią Polityki Społecznej Gminy Śmigiel do roku 2025.

1. Podstawą działań ujętych w programie są w szczególności regulacje obowiązujących ustaw:

- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 998 ze zm.);
- ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1508);

2. Podstawa prawna działań:

Obowiązek opracowania i realizacji Programu wynika z artykułu 176 pkt 1 oraz art. 179 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

II. Diagnoza sytuacji demograficznej i społecznej

Diagnoza lokalna dotyczy funkcjonowania rodzin zamieszkujących w Gminie Śmigiel w zakresie pełnienia funkcji opiekuńczo – wychowawczych. Diagnoza została dokonana w oparciu o dane z Urzędu Miejskiego Śmigla, Powiatowego Urzędu Pracy w Kościanie oraz z danych będących w posiadaniu Ośrodka Pomocy Społecznej w Śmiglu.

Punktem wyjścia do określenia zadań Programu Wspierania Rodzin jest analiza danych o osobach i rodzinach objętych wsparciem Ośrodka Pomocy Społecznej w Śmiglu.

Dla potrzeb Programu opracowano kartę diagnostyczną, w której zawarto informacje podane w tabeli Nr 1.

Tabela nr 1.

Wyszczególnienie	Rok 2018
Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej	399
Liczba rodzin korzystających z zasiłku rodzinnego (w miesiącu grudniu 2018 r.)	727
Liczba rodzin pobierających świadczenia wychowawcze (w miesiącu grudniu 2018 r.)	1.376
Liczba rodzin korzystających z Funduszu Alimentacyjnego	64
Liczba rodzin korzystających z dodatku mieszkaniowego (w miesiącu grudniu 2018)	180
Liczba dzieci zamieszkujących w Gminie Śmigiel 0 - 17 lat	3.694
Liczba osób bezrobotnych – zarejestrowanych w Urzędzie Pracy w tym z prawem do zasiłku (w miesiącu grudniu 2018 r.)	177 36

Z informacji podanych przez Urząd Miejski Śmigla wynika, że na dzień 31 grudnia 2018 r. Gmina Śmigiel liczyła 17.765 mieszkańców.

W 2018 r. w USC w Śmiglu zaewidencjonowano zawarcie 114 małżeństw i dokonano 30 wpisów o rozwodzie do akt małżeństw znajdujących się w zasobach USC.

Przyczyny udzielenia świadczeń z pomocy społecznej obrazuje Tabela nr 2.

Tabela nr 2.

Występujący problem	Liczba środowisk
Ubóstwo	161
Bezrobocie	48
Długotrwała lub ciężka choroba	254
Niepełnosprawność	161
Bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych	21
Alkoholizm/ problem alkoholowy	32
Potrzeba ochrony macierzyństwa	125
Przemoc w rodzinie	6

Wśród osób ubiegających się o wsparcie w ramach pomocy społecznej, długotrwała choroba i niepełnosprawność pozostają jako główne powody destabilizujące osoby i środowiska rodzinne. W 2018 r. wśród 399 rodzin korzystających z pomocy społecznej, problem ten dotyczył co najmniej 65% rodzin. Inne powody deficytów to m.in. niskie dochody – w około 40% środowiskach, ponadto powodem udzielania pomocy w około 30% spraw było wychowywanie małych dzieci lub ochrona kobiet w ciąży.

Z danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Śmiglu wynika, że w 2018 roku z terenu Gminy Śmigiel umieszczono czworo dzieci w rodzinach zastępczych, w tym troje w rodzinach spokrewnionych. Na koniec 2018 r. łącznie w pieczy zastępczej wychowywało się siedemnaścioro dzieci.

W roku 2018 zatrudniony był jeden asystent rodziny, który podejmował pracę z 18 rodzinami, przeżywającymi trudności związane z opieką nad dziećmi. W rodzinach tych wychowywanych było 38 dzieci.

W roku 2018 wszczęto i uznano za zasadne prowadzenie pracy w ramach procedury Niebieskie Karty w 32 środowiskach, spośród tych rodzin w 16 były dzieci do ukończenia 17 roku życia. Dodatkowo kontynuowano pracę w 18 środowiskach, z czego w 7 w składzie rodziny były dzieci. Łącznie prowadzono postępowania w 50 środowiskach w tym w 23 z dziećmi.

W roku 2018 organizowano spotkania dla grupy wsparcia dla kobiet przeżywających trudności w rodzinie. W zajęciach uczestniczyło 10 kobiet, sporadycznie przychodził jeden mężczyzna. Odbyło się 11 spotkań moderowanych przez pracownika socjalnego oraz asystenta rodziny.

III. Czas realizacji programu

Program Wspierania Rodzin z Gminy Śmigiel został opracowany na lata 2019-2021.

IV. Odbiorcy programu

Odbiorcami Programu są:

- 1) Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- 2) Dzieci i młodzież, którym rodzina nie zapewnia należytej opieki;
- 3) Przedstawiciele instytucji oraz służb pracujących na rzecz dzieci i rodzin.

V. Cele główne i szczegółowe

Cel główny programu:

Celem głównym Programu jest pomoc dla rodzin zamieszkujących na terenie Gminy Śmigiel w stwarzaniu optymalnych warunków do wychowywania dzieci w środowisku rodziny biologicznej oraz wspieranie rodzin dysfunkcyjnych w prawidłowym wypełnianiu obowiązków opiekuńczo – wychowawczych.

Cele szczegółowe to:

- podejmowanie działań profilaktycznych i edukacyjnych na rzecz rodziny,
- wspieranie rodzin niewydolnych wychowawczo w celu przywrócenia prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie,
- podejmowanie działań koordynujących wobec podmiotów zajmujących się rodzinami dysfunkcyjnymi,
- doskonalenie kadry zaangażowanej do pracy na rzecz rodziny,
- pozostawienie dzieci i młodzieży w środowisku zamieszkania,
- współpraca z instytucjami, stowarzyszeniami, organizacjami pozarządowymi na rzecz dziecka i rodziny,
- zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności koniecznych usług i wsparcia socjalnego,
- wsparcie w rozwijaniu umiejętności opiekuńczo – wychowawczych rodziny,
- pomoc rodzinom w organizowaniu dzieciom czasu wolnego,
- podejmowanie działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny naturalnej.

VI. Przewidywane efekty realizacji Programu

Spodziewanym efektem realizacji Programu ma być: polepszenie sytuacji dziecka i rodziny, wzmocnienie lub przywrócenie poczucia bezpieczeństwa socjalnego, ograniczenie dysfunkcji, zminimalizowanie negatywnych zachowań oraz stworzenie skutecznego systemu wsparcia dla rodziny i dziecka.

VII. Realizator programu:

Koordynatorem programu jest Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu, który podejmuje współpracę z:

- placówkami oświatowymi z terenu Gminy Śmigiel oraz innymi placówkami, do których uczęszczają dzieci z Gminy Śmigiel,
- Urzędem Miejski Śmigła,
- Policją,
- Zespołem Interdyscyplinarnym w gminie Śmigiel, ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- Gminną Komisją ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Śmiglu,
- Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kościanie,
- Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej w Kościanie,
- Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kościanie,
- placówkami ochrony zdrowia,
- Kuratorami Sądowymi,
- Wydziałem Rodzinnym i Nieletnich Sądu Rejonowego w Kościanie.

VIII. Zadania w zakresie wspierania rodziny:

Lp.	Nazwa zadania	Partnerzy w realizacji zadania
1.	Zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu, Sąd Rejonowy w Kościanie
2.	Umożliwienie dostępu do poradnictwa specjalistycznego – psycholog, prawnik, asystent rodziny, terapeuta uzależnień	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu, Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Śmiglu
3.	Współpraca i wymiana informacji ze świetlicami opiekuńczo-wychowawczymi	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu, Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Śmiglu
4.	Podnoszenie kwalifikacji asystenta rodziny	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu
5.	Finansowanie kosztów pomocy rodzin wspierających	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu
6.	Współfinansowanie kosztów pobytu dzieci w rodzinach zastępczych, placówkach opiekuńczo – wychowawczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo - terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu
7.	Sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny oraz przedstawienia potrzeb związanych z realizacją zadań dla Rady Gminy	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu
8.	Prowadzenie monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śmiglu, Policja, Zespół Interdyscyplinarny, Pedagogzy Szkolni

Dla realizacji zadań zakłada się następujące działania:

Pomoc i wsparcie Asystenta Rodziny. Wsparcie Interdyscyplinarne.

W pracy z rodziną ważną jest profilaktyka. Zakłada się zatem kluczową rolę asystenta rodziny, który realizować będzie niżej wymienione zadania:

1) opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;

2) opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;

3) udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;

4) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;

5) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;

6) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;

7) wspieranie aktywności społecznej rodzin;

8) motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;

9) udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;

10) motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;

- 11) udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- 12) podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;
- 13) prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- 14) prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
- 15) dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny właściwym podmiotom;
- 16) monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- 17) sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- 18) współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- 19) współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

W niektórych sytuacjach praca asystenta rodziny będzie również polegała na inicjowaniu i rekomendowaniu zadań zespołowych w skład których wchodzić będą m.in. asystent rodziny, pedagog, pracownik socjalny, przedstawiciel policji, kurator sądowy. Praca asystenta rodziny lub zespołu powinna skutkować trafniejszą diagnozą problemów środowiska rodzinnego, ustaleniem spójnego planu pomocy oraz uruchamiać mechanizmy współpracy z właściwymi instytucjami i służbami.

Asystent rodziny powinien mieć zapewniony dostęp do szkoleń i kursów niezbędnych w jego codziennej pracy. Ponadto należy zadbać aby liczba rodzin z którymi współpracuje umożliwiała skuteczne realizowanie celów rodziny.

Poradnictwo specjalistyczne

Praca z rodziną może być prowadzona w formie konsultacji i poradnictwa specjalistycznego (psychologicznego, prawnego), treningu umiejętności wychowawczych dla rodziców, psychoedukacji, mediacji. Narzędziem wzmocnienia rodziny może być również doradztwo w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego, dbałości o higienę osobistą i otoczenie, prowadzone w szczególności przez asystenta rodziny a także w ramach grupy wsparcia.

Tam, gdzie jest to możliwe, praca w ramach Programu powinna opierać się o pełną współpracę z rodziną.

Niezwykle ważnym elementem jest również dostęp rodziny do pomocy prawnej, szczególnie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Powyższe poradnictwo specjalistyczne będzie prowadzone w Gminnym Punkcie Wsparcia Rodziny.

W sytuacji, kiedy w rodzinie występują problemy alkoholowe w ramach współpracy służb członkowie rodziny powinni mieć możliwość konsultacji a także terapii prowadzonej przez terapeutę uzależnień, który w oparciu o Gminny Program Profilaktyki Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przyjmuje osoby w punkcie konsultacyjno-informacyjnym.

Pomoc w formie rodzin wspierających

Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia rodziny i dziecka. Zadania rodziny wspierającej to m.in. pomoc w opiece nad dziećmi, prowadzeniu gospodarstwa domowego, wspólne spędzanie czasu wolnego. Pomoc ta będzie wynikać z przyjętego i zaakceptowanego planu pomocy rodzinie, a realizowana będzie

na podstawie zawartej umowy. Rodzina wspierająca może otrzymać zwrot kosztów świadczonej pomocy, co zostanie określone w treści umowy.

W celu podniesienia skuteczności oddziaływania rodzin wspierających, należy zadbać o ich przygotowanie poprzez poradnictwo oraz szkolenie.

Organizacja czasu wolnego dzieciom

W oparciu o współpracę służb, zakłada się udział dzieci z rodzin przeżywających trudności w realizacji funkcji rodzicielskich, w zajęciach świetlic opiekuńczo-wychowawczych, prowadzonych w ramach Gminnego Programu Profilaktyki Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Zadaniem świetlic jest organizacja czasu wolnego dzieciom, zapewnienie podwieczorku, budowanie prawidłowych wzorców zachowania w relacjach z rówieśnikami i dorosłymi. Ponadto dzieci pod opieką wykwalifikowanych opiekunów mają możliwość odrabiania lekcji i nadrabiania deficytów edukacyjnych.

Praca socjalna i świadczenia socjalne.

W ramach realizacji programu pracownicy socjalni będą zobowiązani do opracowywania i realizacji szczegółowych planów pracy socjalnej oraz ustalenia niezbędnych świadczeń pieniężnych i niepieniężnych w rodzinach w których występuje zagrożenie ograniczenia władzy rodzicielskiej. Ponadto zakłada się szczególny nacisk na potrzebę pracy socjalnej w rodzinach biologicznych w celu powrotu dzieci pod opiekę rodziców.

Grupowa praca socjalna prowadzona jest dodatkowo w grupie wsparcia dla rodziców, głównie kobiet, przeżywających trudności w rodzinie, pod opieką pracownika socjalnego oraz asystenta rodziny. Na spotkania grupy wsparcia zapraszani są specjaliści według potrzeb zgłaszanych przez uczestniczki.

Partycypacja w kosztach umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej

W przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej ponosi odpowiednio wydatki w wysokości:

- 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
- 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
- 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w rodzinie zastępczej.

IX. Źródła finansowania programu:

1. Środki własne Gminy Śmigiel,
2. Dotacje z budżetu państwa,
3. Środki pozabudżetowe.

X. Monitoring i ewaluacja

Prowadzenie ewaluacji i monitoringu realizacji Programu polega na bieżącym analizowaniu oraz corocznym porównywaniu wartości określonych w części II Programu - w Diagnostyce. Ewaluacja ma na celu uzyskanie informacji czy kontynuować konkretne działania, czy je zintensyfikować, czy też zmodyfikować.

Raport z ewaluacji i monitoringu programu będzie sporządzony przez OPS w Śmiglu w terminie do dnia 15 kwietnia każdego roku. W przypadku modyfikacji Programu założenia metodologii ewaluacji i monitoringu będą odpowiednio dostosowywane.